

Оксана Василівна Бялик
доцент кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

**СТАТЕВА ТА СЕКСУАЛЬНА ПРОСВІТА УЧНІВ В УМОВАХ
ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО
ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ**

УДК 37.03(4)

Анотація. В статті розглядаються міждисциплінарний, біологічний, психосоціальний та ідеологічний підходи до статевої та сексуальної просвіти і статевого виховання учнівської молоді в країнах Євросоюзу. Крім того, подаються деякі характеристики сексуальної освіти європейських країн.

Аннотация. В статье рассматриваются междисциплинарный, биологический, психосоциальный и идеологический подходы к половому и сексуальному образованию, а также половому воспитанию учащихся в странах Евросоюза. Кроме того, даются некоторые характеристики сексуального образования европейских стран.

Annotation. The article concerns interdisciplinary biological psychosocial and ideological aspects of the pupils' gender and sexual education in the European Union countries. The European countries sexual education characteristics are analyzed.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство переживає не лише глибоку соціально-економічну та політичну, а й морально-духовну кризу, що характеризується втратою людьми життєвих орієнтирів та сенсу життя, руйнуванням моральних цінностей та світогляду. Такі процеси негативно позначаються на розвитку підростаючого покоління і відображаються на його найтоншій сфері – статевого самовираженні. У зв'язку з цим правильно організоване виховання у статевої сфері визначено як одне з основних завдань сучасних вітчизняних закладів освіти, так як виникло невинуватене дистанціювання українських навчальних закладів від вирішення означеної проблеми. Це, насамперед, пов'язано з тим, що у вітчизняній педагогіці не розроблено цілісних програм статевого виховання учнів, недостатньо забезпечений процес статевого виховання та статевої просвіти учнів науково обґрунтованими рекомендаціями та методичними розробками практичної роботи з молоддю.

Аналіз актуальних досліджень. Упродовж останніх десятиріч активізувалися науково-педагогічні дослідження статевого виховання учнівської молоді. Сучасні вітчизняні педагоги та психологи у своїх працях вивчають теоретичні засади статевої просвіти і статевого виховання (А.Даник, В.Кравець, І.Мачуцька та ін.), різні аспекти статевого виховання в сім'ї (В.Васютинський, Т.Говорун, О.Шарган), теоретико-практичні аспекти просвіти учнівської молоді у сфері статевого виховання (Ю.Бжиська, О.Василенко, О.Главацька, О.Кікінеджи, Г.Корчова та ін.).

Корисним є вивчення досвіду зі статевого виховання молоді зарубіжних країн, який досліджували І. Даценко (дошлюбна підготовка учнівської молоді у Польщі); О. Демченко (сімейне виховання у Великій Британії); М. Зубілевич (гендерне виховання у Великій Британії); Н. Левчик (підготовка учнівської молоді до виконання батьківських обов'язків у США й Великій Британії); Г. Фінчук (теорія і практика сімейного виховання в зарубіжній педагогіці) тощо. Гендерне та статево виховання у ФРН досліджували Л. Ковальчук (гендерне виховання учнівської молоді в Німеччині), Т. Паничок (статево виховання учнівської молоді в Німеччині).

Метою статті є висвітлення особливостей статевої просвіти та статевого виховання учнівської молоді в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору та характеристика різних підходів до статевої та сексуальної просвіти в країнах Євросоюзу.

Виклад основного матеріалу. Одним із шляхів покращення ситуації в сфері статевої просвіти та статевого виховання як в Україні, так і в країнах Європейського Союзу (про що неодноразово наголошувалося) може бути розвиток і впровадження системи статевої та сексуальної просвіти молоді [2; 3].

Противники програм такої освіти впевнені в тому, що надання інформації, що стосується статевої сфери, розбещує підлітків, ініціює ранній початок статевого життя, збільшує кількість підліткових вагітностей. Однак до сьогодні переконливих доказів з приводу цього не було представлено. Вивчення досвіду країн, де подібні програми запроваджені досить давно, дозволяє зрозуміти, які заходи довели свою ефективність в захисті репродуктивного здоров'я учнівської молоді, які, навпаки, – не працюють, а які, можливо, приносять шкоду.

Так, в рамках проекту «The SAFE Project: A European partnership to promote the sexual and reproductive health and rights of young people» [10], здійснюваного спільно Європейським відділенням Міжнародної Федерації планування сім'ї (МФПС) [7], Європейським регіональним Бюро ВООЗ [8] було видано Керівництво з розробки стратегій і практичної діяльності «Сексуальна освіта в Європі». У цьому виданні узагальнено досвід, накопичений в області сексуальної просвіти та статевого виховання молоді в європейських країнах. Вважаємо за корисне ознайомитися з основними висновками дослідження.

Згідно ВООЗ і МФПС, статева та сексуальна просвіта, – це, насамперед, надання учням достовірної та науково обґрунтованої інформації статевознавчого характеру, а також, – навчання основним життєвим принципам, таким як навички спілкування, критичного мислення, здатності до самовдосконалення, здатності приймати рішення і брати на себе відповідальність тощо, і, крім того, виховання позитивних установок і цінностей, наприклад, самоповаги, відкритості та ін. Сексуальна просвіта, як зазначають зарубіжні вчені, має охоплювати широке коло питань, включаючи як біологічні та фізичні аспекти сексуальності, так і соціальні, емоційні аспекти статі. Безумовно, зміст програм статевої та сексуальної просвіти має бути адаптований відповідно до віку і рівня розвитку учня [10].

Перш за все, слід відзначити, що важливість статевої та сексуальної просвіти молоді однакостайно визнана лише в декількох країнах Європи. Істотну роль тут відіграють політичні чинники. У таких країнах, як Данія і Нідерланди,

сексуальна та статева освіта є загальноприйнятною та підтримується громадськістю, у той час як у Чехії, Німеччині, Ірландії, Польщі, Італії та ін. країнах воно викликає активне неприйняття, особливо з боку релігійних груп та організацій. Нерідко буває так, що до статевої та сексуальної просвіти по-різному ставляться жителі різних частин однієї країни, великих міст і сільської місцевості. Досі сексуальна просвіта не є обов'язковою у всіх розглянутих країнах Європи (див. табл. 1), а там, де вона обов'язкова (Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Угорщина тощо), програми отримують досить суттєву державну підтримку.

Для визначення курсів статевої та сексуальної просвіти в різних країнах використовуються різні назви (за якими стоять і відмінності в змісті самих курсів) – від підготовки учнів до сімейного життя або навчання їх основним життєвим навичкам до вивчення основ взаємин, у тому числі й між статями. Автори Керівництва виділяють декілька підходів щодо статевої та сексуального просвіти в Європі:

✓ Міждисциплінарний підхід, при якому статева та сексуальну освіту інтегровано в програми декількох шкільних предметів у різних класах. Це рідкісний випадок для Європи, прикладом може слугувати Франція або Португалія, де основи сексуальної освіти та статевого виховання викладаються в курсах біології, географії, філософії, релігії.

✓ Біологічний підхід, коли статева та сексуальну освіту включено, в основному, в уроки біології, хоча частково може включатися і в інші предмети. Це дуже поширений підхід. Наприклад, у Бельгії біологічні аспекти включені в програму з біології, а моральні та етичні – в уроки релігії та філософії. Схожа ситуація і в Австрії, а у Нідерландах етичні питання входять в програму із суспільствознавства.

✓ Психосоціальний підхід передбачає, що основою програми статевої та сексуальної освіти є поняття «взаємини». Учні вітають такий підхід, проте він є мало поширеним.

✓ Ідеологічний підхід характерний для ряду країн Східної Європи (Словаччина, Польща, Угорщина). У курсах типу «підготовка до сімейного життя» дуже багато уваги приділяється соціальній структурі суспільства та місця в ньому людини.

На зміст програм також впливають актуальні, інколи кризові, ситуації, такі як епідемія ВІЛ/СНІД. Усвідомлення небезпеки епідемії в деяких країнах привело до розуміння необхідності введення відповідних курсів та програм статевої та сексуальної просвіти, як це було зроблено, наприклад, в Ірландії та Франції.

Міждержавні порівняння дозволили зарубіжним авторам проведеного дослідження виділити загальні фактори, що сприяють успішній реалізації статевої та сексуальної просвіти. Серед них:

- примирення різних політичних і релігійних поглядів;
- залучення в процес реалізації статевої та сексуальної просвіти широкого спектру громадських рухів [4].

Важливу роль у цьому безумовно відіграють і засоби масової інформації. Їхнє ставлення до даної проблеми може бути досить різним в залежності від конкретної країни. У деяких країнах, переважно в країнах Скандинавії (Данія та

Фінляндія), засоби масової інформації є джерелом підтримки та інформації з питань статевознавчого характеру та сексу. У Данії, наприклад, національні радіо-і телекомунікаційні компанії надають безкоштовний ефірний час для програм сексуальної освіти. В інших країнах, таких як Великобританія, питання сексу подаються з великим відтінком сенсації, що чинить негативний вплив на статеву та сексуальну просвіту молоді.

Для підвищення ефективності статевої та сексуальної освіти учнівської молоді ми вважаємо, що необхідний комплексний підхід, аби програми сексуальної просвіти розглядалися не ізольовано від інших питань, а були важливим компонентом ширших ініціатив, спрямованих на поліпшення стану здоров'я і благополуччя молодих людей.

Важливо дотримуватися і диференційованого підходу, оскільки в багатьох країнах численну групу населення становлять емігранти зі своїми, відмінними від прийнятих в даній країні, культурними традиціями.

Статева та сексуальна просвіта молоді, як наголошують зарубіжні дослідники, не повинна бути тимчасовою кампанією, а потребує постійної роботи в даному напрямку; досягнуті за період його здійснення позитивні результати не гарантують подальший прогрес, якщо програми через деякий час закриваються [1].

Пропонуємо деякі характеристики статевої та сексуальної просвіти в країнах Євросоюзу (див. табл. 1).

Таблиця 1.

**Деякі характеристики сексуальної освіти в європейських країнах
(дані на 2012 рік)**

Країна	Назва програми	Чи є обов'язковим	З якого року обов'язково	З якого віку офіційно починається	З якого віку починається (за даними соціопитування)	Наявність стандартів в сексуальній освіті	Хто викладає
Австрія	СО	Так	1970	10	11,6	Так	ВП
Бельгія	СОС	Так	1995	6	12,5	Так	В/В П/Л
Болгарія	СО	Ні	-	11	13,3	Ні	ВП/Л
Кіпр	СОС	Ні	-	14	-	Ні	ВП/Л
Чехія	СО	Так	1970	7	13,7	Так	ВП
Данія	СО	Так	1970	12	12,2	Так	В/Л
Естонія	Ін.	Так	1996	19	-	Так	ВП/Л
Фінляндія	СО	Так	1970	7	11,8	Так	ВП/Л
Франція	СО	Так	1998	6	13,1	Так	ВП/Л
Німеччина	СО	Так	1968	9	11,3	Так	ВП/Л
Греція	СО	Так	1995	6	13,3	-	В/Л
Румунія	СЖ	Так	1975	10	12,8	Ні	ВП/Л
Ісландія	СО	Так	1975	11	12,4	Так	ВП/Л
Ірландія	СОС	Так	2003	6	12,5	Ні	В
Італія	СО	Ні	-	14	12,6	Ні	ВП
Латвія	Ін.	Так	1998	11	-	Так	ВП
Литва	СО	Ні	-	14	-	-	ВУ
Люксембург	СОС	Так	1973	6	-	Так	ВП/Л
Нідерланди	Ін.	Так	1993	13	12,1	Ні	ВП
Норвегія	СО	Так	1974	12	12,5	Так	ВП/Л

Польща	СЖ	Ні	-	12	13,1	Так	ВП
Португалія	СО	Так	1999	5	-	Так	В
Словаччина	СЖ	Так	1996	12	12,5	Ні	ВП
Іспанія	СО	Ні	-	14	12,8	Ні	В
Швеція	СОС	Так	1955	6	12,1	Так	В
Великобританія	СОС	Ні	-	7	12,1	Так	ВП/Л

*СО – сексуальна освіта;

СОС – сексуальна освіта, а також акцент на стосунки;

СЖ – підготовка до сімейного життя;

Ін. – інше (наприклад, здоровий спосіб життя).

**В – будь-який вчитель;

ВП – вчитель відповідного предмету (частіше біології, але й етики, філософії та ін.);

В/Л – будь-який вчитель, а також лікар (або шкільна медсестра);

ВП/Л – вчитель відповідного предмету, а також лікар;

В/ВП/Л – будь-який вчитель, вчитель-предметник та лікар.

І, що особливо важливо, вивчення європейського досвіду показало, що статева та сексуальна просвіта школярів може бути дуже ефективною у зниженні поширеності ризикової поведінки і, більш того, може призводити до відкладання початку учнями статевого життя і, як наслідок, зменшення кількості сексуальних партнерів серед молоді. Всебічна статева та сексуальна освіта прищеплює навички спілкування між учнями та між учнями і їх батьками, а також сприяє веденню здорового способу життя в цілому [6].

На основі наукового аналізу процесів реформування освіти в країнах Євросоюзу з'ясовано, що в об'єднаній Європі є багато різноманітних моделей освіти, що не накладає на Україну в її євроінтеграційних прагненнях жодного зобов'язання щодо копіювання чи калькування якоїсь із моделей. Тобто ми маємо можливість самі визначити концепцію середньої освіти з урахування національних традицій, кадрових і фінансових можливостей, демографічної ситуації, сформованих у суспільстві уявлень про те, кого і як повинна виховувати школа [2].

Висновки. Уряди ряду країн Євросоюзу, зіштовхнувшись з негативними аспектами сексуальної революції, усвідомивши сутність цієї проблеми, визначаються із реальними шляхами її розв'язання, розробивши соціальну політику, яка спрямована не на замовчування проблем сексуальності та ведення молоддю статевого життя, а поінформування та виховування їх. Статева освіта у таких країнах не носить пропагандистський характер, вона спрямована на те, аби зробити сексуальне життя молоді впорядкованим та убезпечити її від невтішної епідеміологічної ситуації, що спостерігається сьогодні у світі. Отже, більшість країн Євросоюзу намагаються створити таку систему статевої просвіти та статевого виховання, де увагу головним чином акцентовано на таких стратегічних завданнях: проведення статевої освіти у середніх навчальних закладах на ранньому етапі; здійснення спеціальної підготовки для учителів; впровадження проектів, основними цілями яких є профілактика раннього початку статевого життя, підліткових вагітностей та абортів, хвороб, що передаються статевим шляхом, включаючи СНІД; заснування асоціацій з

питань підготовки молоді до батьківства, виконання сімейних ролей тощо; залучення до сексуального виховання церкви, соціальних служб, медичних центрів; постійне інформування молоді про засоби контрацепції з метою покращення ситуації в суспільстві.

Література

1. Кравець В. Основні підходи до сексуальної соціалізації учнівської молоді в країнах Західної та Східної Європи / В. Кравець // Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн : монографія / за ред. В. Кравця. – Тернопіль : Астон, 2009. – 178 с.
2. Матвієнко О. Проблеми реформування шкільної системи освіти України в рамках інтеграції у загальноєвропейський освітній простір // Рідна школа. – 2006. – № 10. – с.3– 5.
3. Паничок Т.Я. Статеве виховання учнівської молоді у Німеччині : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.07 – теорія і методика виховання / Тетяна Ярославівна Паничок; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2010. – 20 с.
4. Durkheim É. Débat sur l'éducation sexuelle/ Extrait du Bulletin de la Société française de philosophie, 11, 2005, pp. 33 – 47 // Émile Durkheim, Textes. 2. Religion, morale, anomie. Paris: Éditions de Minuit, 2006, pp. 241 - 251.
5. Histoire du Corps. Sous la direction de A.Corbina, J.J. Courtine, G. Vigarello. Vol 1-3. P. : Seuil, 2005.
6. Sexuality education in Europe – A reference guide to policies and practices [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sciencedirect.com/science?_ob=ArticleURL&_udi=B82YG.
7. [http://www.ippfen.org / site. Html](http://www.ippfen.org/site.Html)
8. <http://www.euro.who.int>
9. <http://demoscope.ru/weekly/2005/0205/tema01.php>.
10. www.ysafe.net/safe.